

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โรงเรียนบ้านหนองคูใหญ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 1 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การบริหารการศึกษา
2. การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management)
3. การเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน
4. กระบวนการพัฒนาศึกษาการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
5. แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมภายในโรงเรียน
6. วิธีการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน
7. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ
8. บริบทของโรงเรียนบ้านหนองคูใหญ่
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 9.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 9.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. การบริหารการศึกษา

การบริหารการศึกษา เป็นกระบวนการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการจัดการศึกษา เพื่อให้การดำเนินงานของสถานศึกษาบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ในที่นี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึงแนวคิดที่เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา ดังนี้

คำว่า การบริหารในภาษาอังกฤษใช้ “Administration” และ “Management” ความแตกต่างของสองคำนี้ คือ “Administration” นิยมใช้ไปทางการบริหารทางราชการ ส่วนคำว่า “Management” นิยมใช้ไปทางการบริหารธุรกิจ ซึ่งหมายถึงการบริหารเช่นเดียวกัน นักวิชาการได้ให้ความหมายของการบริหารหลายทัศนะแตกต่างกัน พอสรุปได้ดังนี้

ลูเธอร์ กุลลิก (Luther Gulick, 1973 อ้างถึงใน ประพันธ์ สุริสาร. 2541 : 17) ได้เสนอกระบวนการบริหารที่เรียกว่า “POSDCoRB” ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการ 7 ประการ ดังนี้

1. การวางแผน (Planning : P) หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติ รวมทั้งวิธีปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน
2. การจัดองค์กร (Organizing : O) หมายถึงการกำหนด โครงสร้าง การแบ่ง ส่วนงาน การจัดสายงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์
3. การจัดการด้านบุคคล (Staffing : S) หมายถึง การจัดอัตรากำลัง การสรรหา และการพัฒนาบุคลากร การเสริมสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดี
4. การอำนวยการ (Directing : D) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ การควบคุม บังคับบัญชา และการควบคุมดูแลการปฏิบัติงาน ในฐานะที่ผู้บริหารเป็นหัวหน้าหน่วยงาน ต้องรู้จักใช้ภาวะเป็น ผู้นำและเสริมแรงจูงใจในการทำงาน
5. การประสานงาน (Co-ordinating : Co) หมายถึง การดำเนินการเพื่อให้ เกิดความร่วมมือจากทุกฝ่ายของหน่วยงานในอันที่จะทำให้งานมุ่งไปสู่วัตถุประสงค์เดียวกัน
6. การรายงาน (Reporting : R) หมายถึง การประชาสัมพันธ์หน่วยงานและ รายงานผลการปฏิบัติงาน
7. การจัดการงบประมาณ (Budgeting : B) หมายถึง การวางหลักการและ วิธีการของงบประมาณและการใช้วิธีการงบประมาณ

พนัส หันนาคินทร์ (2542 : 18) กล่าวถึง ความหมายของการบริหารว่า เป็นการจัด ระเบียบดูแลบุคคลให้ทำงาน เพื่อให้บุคคลใช้ประโยชน์และความรู้ความสามารถมากที่สุด อันเป็นผลทำให้องค์กรอยู่ในภาวะที่แข็งแกร่งและได้ผลงานมากที่สุด

บรรยงค์ โตจินดา (2543 : 16) ให้ความหมายการบริหารว่า หมายถึง เป็นการใช้ทั้ง ศาสตร์และศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองมาตั้งแต่มนุชยรู้จักการอยู่ร่วมกัน ก่อนที่ ประวัติศาสตร์จะได้ บันทึกไว้ การบริหารต้องอาศัยแนวความคิดที่เป็นที่ยอมรับ โดยเฉพาะ ระหว่างองค์กรกับผู้ปฏิบัติงาน อย่างถูกต้องตามกฎหมาย

พะยอม วงศ์สารศรี (2544 : 5) ให้ความหมายการบริหารการศึกษาว่า หมายถึง กระบวนการที่ ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการ เพื่อให้้องค์กรบรรลุตามเป้าหมาย สามารถดำรงตนอยู่ในองค์กรของสังคมได้อย่างมีความสุข

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2545 : 38-40) กล่าวว่าการบริหารการศึกษาเป็นการใช้ อิทธิพล (influencing) ต่อคนกลุ่มหนึ่ง คือ นักเรียน เพื่อให้มีความเจริญอกงาม บรรลุสู่ วัตถุประสงค์ที่ได้กำหนด โดยการใช้กลุ่มคนกลุ่มที่สอง ได้แก่ ครู ในฐานะตัวแทน (agent) ดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

สัญญา เศรษฐพิทยากุล (2546 : 2) กล่าวว่า การบริหาร คือ การตั้งเป้าหมายและพยายามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้นตลอดเวลา

Good (1973 : 13) กล่าวว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง เทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินงานในองค์การทางการศึกษาเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายที่ตั้งไว้

Campbell Roaid F. and Others (1997 : 6) กล่าวว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับบุคคลอื่น

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง เทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินงานในองค์การทางการศึกษาเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายที่ตั้งไว้ การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยการใช้กระบวนการอย่างมีระเบียบ โดยอาศัยปัจจัยทรัพยากรทางการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นกระบวนการที่ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้ทั้ง “ศาสตร์” และ “ศิลป์” ในการชักจูงให้คนหันมาช่วยเหลืองานขององค์การเพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในการทำงาน ให้ได้รับผลสำเร็จตามจุดหมายที่วางไว้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยที่ผู้บริหารต้องทำหน้าที่เป็นทั้งหัวหน้า ผู้นำและผู้ประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยกระบวนการ 7 ประการ คือ การวางแผน การจัดองค์กร การจัดการด้านบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การรายงาน และการจัดการงบประมาณ

นอกจากนี้ยังมีนักการศึกษาหลายท่าน ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการศึกษาภายใน
สุภักดิ์ มุขดาร์ (2540 : 12) กล่าวว่า การบริหารจัดการศึกษาภายในสถานศึกษา หมายถึง กิจกรรมที่ผู้บริหารและครู อาจารย์ ร่วมกันดำเนินการเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถบรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและให้ผู้เรียนเป็นบุคคลที่ต้องการของสังคมประเทศชาติ ตลอดจนการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ธวัช แสงรัตน์ (2542 : 14) ให้ความหมายว่า การบริหารจัดการศึกษาภายในสถานศึกษาหมายถึง การที่ผู้บริหาร โรงเรียนร่วมกับบุคลากรในโรงเรียนที่ผู้บริหารมอบหมายการดำเนินงานตามขอบข่ายหรือภารกิจโรงเรียน โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการเพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายของโรงเรียน

ธำรงชาติ ธรรมชาติ (2542 : 10) ให้ความหมายว่า การบริหารจัดการศึกษาภายในสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินการต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยมีกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้รับบริการทางการศึกษา บรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการศึกษาภายในสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันของบุคคลในสถานศึกษาดังแต่ 2 คนขึ้นไป โดยใช้กลวิธี ความสามารถ และประสบการณ์ในการดำเนินการจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ โดยบุคคลที่เป็นหัวหน้า ซึ่งเรียกว่าผู้บริหารสถานศึกษา มีหน้าที่ในการตัดสินใจ วางแผน อย่างมีศาสตร์และศิลป์ เพื่อนำเอาทรัพยากรที่เกี่ยวข้องมาบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

2. การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management)

ในมาตรฐานที่ 2 ของมาตรฐานการศึกษาของชาติ ได้กำหนดแนวทางการบริหารจัดการศึกษา โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) เพื่อจะนำไปสู่การจัดการศึกษาที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) เป็นรูปแบบการบริหารโรงเรียนที่ได้รับความสนใจในวงการบริหารโรงเรียนมากในปัจจุบัน เพราะเป็นรูปแบบหนึ่งที่น่าจะสอดคล้องกับแนวทางการบริหารตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545

ธีระ รุญเจริญ (2550 : 162-165) ได้สรุปการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดให้มีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาไปยังสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษา และจัดให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาของแต่ละแห่งทำหน้าที่กำกับ ส่งเสริม และสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา ของตนเองใน 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป
2. การบริหารและจัดการสถานศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) มุ่งให้การบริหารโรงเรียน การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพและมีมาตรฐาน เพราะในการบริหารโรงเรียนด้วยวิธีการหรือวิธีคิดแบบเดิมนั้น โรงเรียนจะถูกควบคุมโดยหน่วยงานหรือตัวแทนของส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ นโยบายและแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนมักจะถูกกำหนดมาจากส่วนกลาง การบริหารมักจะไม่ตอบสนองหรือไม่ตรงกับปัญหา และความ ต้องการที่แท้จริงของโรงเรียน สมาชิกที่อยู่โรงเรียนและชุมชนที่ตั้งของโรงเรียนจะไม่มีอำนาจ ไม่ค่อยจะได้มีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดทิศทางการบริหารและการจัดการ

โรงเรียนในฐานะของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับโรงเรียนโดยตรง ดังนั้น การบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน จึงมีความสำคัญ ดังนี้

2.1 การบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน จะเป็นการเน้นลักษณะเฉพาะด้านของแต่ละโรงเรียนที่มีความแตกต่างกัน เป็นการกระจายอำนาจการบริหารจัดการไปยังโรงเรียน โดยตรง เป็นการการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation) เป็นหลักสำคัญ มีความเชื่อว่าโรงเรียนบริหารจัดการตนเองได้ ให้โรงเรียนมีอำนาจและความรับผิดชอบโดยตรงต่อการดำเนินงานของโรงเรียนด้วยตนเอง และมีความเชื่อว่าโรงเรียนมิใช่เพียงเป็นหน่วยปฏิบัติตามนโยบายหรือตามแผนงานที่หน่วยเหนือกำหนดเท่านั้น แต่เป็นหน่วยปฏิบัติที่สามารถวิเคราะห์ปัญหา สามารถกำหนดนโยบาย วางแผน และบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง

2.2 การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานจะต้องมีการลดอำนาจสั่งการจากระดับบนมาให้สภาโรงเรียนหรือคณะกรรมการ โรงเรียนและถ่ายโอนอำนาจการบริหารจัดการจากเขตการศึกษาไปสู่โรงเรียน โดยตรง ทำให้การบริหารโรงเรียนเป็นการตัดสินใจ ณ ฐานปฏิบัติ (Site-based Decision-making) โรงเรียนจะมีอำนาจมากขึ้นในการตัดสินใจและต้องรับผิดชอบต่อการวางแผนพัฒนาโรงเรียน การจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน การพัฒนาบุคลากร และการจัดการการเงินและการงบประมาณ

2.3 หน่วยงานต้นสังกัดจะต้องให้อำนาจแก่โรงเรียนในการบริหารจัดการตนเองโดยกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง

2.4 หลักปฏิบัติที่สำคัญของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ กระจายอำนาจการบริหารจัดการไปยังสถานศึกษาหรือโรงเรียน โดยตรง ให้โรงเรียนมีอำนาจและต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการแบบเบ็ดเสร็จ เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมที่นิยมใช้กันมากคือการบริหาร โดยคณะกรรมการโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ผู้แทนครู ผู้ปกครองและผู้แทนชุมชน โดยร่วมกันมีบทบาทในการบริหารโรงเรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ตอบสนองความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน โดยตรงให้มากที่สุด

2.5 การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากกระแสความเปลี่ยนแปลงในโลกธุรกิจอุตสาหกรรม มีประสิทธิภาพในการทำงานขึ้น กระจายอำนาจการบริหารจัดการเพิ่มอำนาจการตัดสินใจ ความรับผิดชอบ และการปฏิบัติไปยังหน่วยปฏิบัติ ทำให้องค์กรหรือหน่วยงานสามารถปฏิบัติงานในความรับผิดชอบได้อย่างมีคุณภาพ สามารถสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้า ผู้รับบริการและผู้เกี่ยวข้องได้มากยิ่งขึ้น

2.6 โรงเรียนต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์การและแบบแผนการทำงาน ของโรงเรียนให้เป็นผู้รู้จักคิดริเริ่มด้วยตนเอง คิดช่วยตนเอง สร้างตนเองให้เข้มแข็ง บริหาร โดยการริเริ่มด้วยตนเอง และรู้จักรับผิดชอบตนเอง การบริหารในรูปแบบนี้ก่อให้เกิดการปฏิรูป ที่การบริหารโรงเรียน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจากผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย

2.7 การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในประเทศไทยจะมีประสิทธิภาพ เมื่อดำเนินการตามเงื่อนไข คือ มีการกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษาโดยตรง จัดการบริหาร โดยคณะกรรมการ เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม ไม่ใช่แบบการร่วมมืออย่างที่เคยเป็นมา

2.8 รูปแบบและแนวปฏิบัติ ซึ่งอาจจะมีทางเลือก คือ

2.8.1 รูปแบบการบริหารโดยชุมชนเป็นหลัก

2.8.2 รูปแบบการบริหารโดยผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก

2.8.3 รูปแบบการบริหารโดยเป็นโรงเรียนในกำกับ

2.8.4 รูปแบบการบริหารแบบเอกชน

2.9 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย

2.9.1 ผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียนต้องมีอำนาจอย่างแท้จริงในการบริหาร งบประมาณ บุคลากรและหลักสูตร

2.9.2 การใช้อำนาจหน้าที่เน้นอยู่ที่การใช้เพื่อก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงและมีผลโดยตรงต่อการจัดการเรียนการสอนเป็นหลักสำคัญ

2.10 กลยุทธ์สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย

2.10.1 การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง

2.10.2 การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษา และ ให้มีการกำหนดมาตรฐานงานของคณะกรรมการสถานศึกษาให้ชัดเจน

2.10.3 การสรรหาและการคัดเลือกคณะกรรมการสถานศึกษา ต้องให้ได้คนที่มีความรู้ ความสามารถ เสียสละ และเป็นตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ อย่างแท้จริง

2.10.4 ต้องจัดการฝึกอบรม / สัมมนา ผู้บริหาร คณะกรรมการ สถานศึกษา ให้มีความรู้ ความเข้าใจ พัฒนาทักษะ ปรับบทบาทที่เกี่ยวกับการบริหารและ การจัดการศึกษาตามรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานให้ชัดเจน

2.10.5 ส่งเสริมให้ครู-อาจารย์ ปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับคณะกรรมการ สถานศึกษาอย่างใกล้ชิด

2.10.6 จัดให้มีเครือข่ายคณะกรรมการสถานศึกษา

2.10.7 ให้การสนับสนุนให้โรงเรียนสามารถดำเนินการตามแนว
การบริหารแบบยึดโรงเรียนเป็นฐาน และสามารถรับผิดชอบการบริหารจัดการโรงเรียนของตน
แบบเบ็ดเสร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน
(School-Based-Management) เป็นรูปแบบการบริหารโรงเรียนแนวใหม่ ที่เน้นให้โรงเรียน
มีอิสระ มีบทบาท และดำเนินการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม โดยประสานกับผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา โดยเฉพาะคณะกรรมการสถานศึกษา ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร
จัดการโรงเรียน

3. การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

คุณธรรมจริยธรรม ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง สำหรับสถานศึกษาแต่ละแห่ง
ในอันที่จะนำไปเสริมสร้างและพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังที่
กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์การพัฒนาของสถานศึกษา รวมไปถึง การเป็นคนดี คนเก่ง และ
สามารถปฏิบัติตนให้อยู่ร่วมกับสมาชิกอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังมีผู้กล่าวถึง
ความหมายของคุณธรรมจริยธรรมและมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านคุณภาพผู้เรียน
ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งสำหรับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ไว้ดังนี้

3.1 ความหมายของคุณธรรมจริยธรรม

ได้มีผู้กล่าวถึงความหมายของคุณธรรมจริยธรรม ไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานศึกษา พ.ศ. 2525 (2532 : 116) ได้ให้
ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี

ยนต์ ชุ่มจิต (2526 : 35 . อ้างถึงใน ศีลธรรม โพนะทา . 2545 : 7) กล่าวว่า
คุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นความดี ความงามที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล
โดยได้ยึดถือปฏิบัติจนเป็นนิสัยและเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงามของบุคคลทั่วไป

นลิน เรื่องบุตร (2542 : 32) กล่าวว่า คุณธรรม เป็นความดีเลิศเฉพาะอย่าง
ในเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม เช่น ความยุติธรรม ความกรุณา

ศีลธรรม โพนะทา (2545 : 8) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดี
ที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติจนเป็นนิสัย ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์แต่ละคนแสดงออกให้เห็นถึง คุณงามความดีที่มีอยู่ในตัว และเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปว่าเป็นสิ่งที่ดี ทั้งงาม และเป็น ประโยชน์ต่อสังคม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานศึกษา พ.ศ. 2525 (2532 : 116) ให้ ความหมายของจริยธรรม ไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ

ณัฐยศ ผาจง (2542 : 13) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม คือ พฤติกรรมที่ได้ปฏิบัติในทางที่ดีงามทั้งทางกาย วาจา และ ใจ มีขอบเขตถึงพฤติกรรม ทางสังคมโดยเป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคม

กรมวิชาการ (2543 : 3) สรุปความหมายของจริยธรรมว่า โดยสรุปแล้ว จริยธรรม คือแนวทางการประพฤติดี ประพฤติชอบ ทั้งกาย วาจา และ ใจ เพื่อประโยชน์ ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมไทย โดยแยกพิจารณาจริยธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ค่านิยมจริยธรรม เน้นส่วนที่เป็นลักษณะทางจิตมาตรฐานของ การประพฤติปฏิบัติของสังคมต้องการ การกระทำใด ๆ ของบุคคลที่สอดคล้องกับมาตรฐาน ของการประพฤติ ถูกต้องดีงาม ก็จัดว่าบุคคลนั้นมีพฤติกรรมจริยธรรมแล้วสอดคล้องกับ ค่านิยมที่ตนเองนับถือ
2. พฤติกรรมด้านจริยธรรม เป็นส่วนที่มาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติ ของสังคมต้องการ การกระทำใด ๆ ของบุคคลว่า สอดคล้องกับมาตรฐานของการประพฤติ ถูกต้อง ดีงาม ก็จัดว่าบุคคลนั้นมีพฤติกรรมจริยธรรม

สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง คุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่ดีงามทางสังคม โดยแต่ละคนสามารถนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามเกณฑ์และมาตรฐานที่สังคมต้องการ

3.2 มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านคุณภาพผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549 : 3-6) ได้กำหนดมาตรฐาน การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาเป็นตัวเองชี้ ในการประเมินเด็กดี เด็กเก่ง และเด็กมีความสุข โดยได้จัดทำมาตรฐานการศึกษาและตัวเองชี้ ด้านคุณภาพผู้เรียนไว้ 8 มาตรฐาน คือ

มาตรฐานที่ 1 มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์
ตัวเองชี้

1. มีวินัย มีความรับผิดชอบ และปฏิบัติตามระเบียบและ หลักธรรมเบื้องต้นของศาสนาที่ตนนับถือ

2. มีความซื่อสัตย์สุจริต
3. มีความกตัญญูกตเวที
4. มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละเพื่อส่วนรวม
5. ประหยัดรู้จักใช้ทรัพย์สินของส่วนตนและส่วนรวมอย่างคุ้มค่า
6. ภูมิใจในความเป็นไทย เห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทย นิยมไทย และ

ดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย

มาตรฐานที่ 2 ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
ตัวบ่งชี้

1. รู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม
2. เข้าร่วมหรือมีส่วนร่วมกิจกรรม/โครงการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

มาตรฐานที่ 3 ผู้เรียนมีทักษะในการทำงาน รักการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

ตัวบ่งชี้

1. มีทักษะในการจัดการและทำงานให้สำเร็จ
2. เพียรพยายาม ขยัน อดทน ละเอียด รอบคอบในการทำงาน
3. ทำงานอย่างมีความสุข พัฒนางาน และภูมิใจในผลงานของตนเอง
4. ผู้เรียนทำงานกับผู้อื่นได้
5. มีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพสุจริตและหาความรู้เกี่ยวกับอาชีพที่ตนสนใจ

มาตรฐานที่ 4 ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์

ตัวบ่งชี้

1. สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปความคิดรวบยอด คิดอย่างเป็นระบบและมีการคิดแบบองค์รวม
2. สามารถคาดการณ์ กำหนดเป้าหมายและแนวทางตัดสินใจได้
3. ประเมินและเลือกแนวทางการตัดสินใจและแก้ไขปัญหา

อย่างมีสติ

4. มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ มองโลกในแง่ดี และมีจินตนาการ
 มาตรฐานที่ 5 ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร
 ตัวบ่งชี้

1. มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยตามเกณฑ์
2. มีผลการทดสอบรวบยอดระดับชาติเฉลี่ยตามเกณฑ์
3. สามารถสื่อความคิดผ่านการพูด เขียนหรือนำเสนอด้วยวิธีต่าง ๆ
4. สามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้ทั้งภาษาไทยและ

ภาษาดังประเทศ

5. สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อ
 มาตรฐานที่ 6 ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองรักการเรียนรู้
 และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง
 ตัวบ่งชี้

1. มีนิสัยรักการอ่านการเขียนและการฟังรู้จักตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผล
2. สนใจและแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ รอบตัวใช้ห้องสมุด
 แหล่งความรู้และสื่อต่าง ๆ ได้ทั้งในและนอกสถานศึกษา
3. มีวิธีการเรียนรู้ของตนเอง เรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นได้ สนุกกับ
 การเรียนรู้และชอบมาโรงเรียน

มาตรฐานที่ 7 ผู้เรียนมีสุขนิสัยสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี
 ตัวบ่งชี้

1. มีสุขนิสัยในการดูแลสุขภาพและออกกำลังกายสม่ำเสมอ
2. มีน้ำหนักส่วนสูงและมีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์
3. ป้องกันตนเองจากสิ่งเสพติดให้โทษและหลีกเลี่ยงสภาวะที่เสี่ยง
 ต่อความรุนแรง โรคภัยอุบัติเหตุและปัญหาทางเพศ
4. มีความมั่นใจกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสมและให้เกียรติผู้อื่น
5. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน ครูและผู้อื่น

มาตรฐานที่ 8 ผู้เรียนมีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะดนตรี และกีฬา

ตัวบ่งชี้

1. ชื่นชม ร่วมกิจกรรม และมีผลงานด้านศิลปะ
2. ชื่นชม ร่วมกิจกรรม และมีผลงานด้านดนตรี/นาฏศิลป์
3. ชื่นชม ร่วมกิจกรรมและมีผลงานด้านกีฬานันทนาการ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานด้านคุณภาพผู้เรียนเป็นแนวทาง ที่ถูกกำหนดไว้เพื่อเป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับสถานศึกษา ในการพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน กำกับ ดูแล คุณภาพผู้เรียน ให้ได้รับการพัฒนาอย่างครบถ้วน สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม

4. กระบวนทัศน์การพัฒนาการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 187-199) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน ได้ตามลำดับ ดังนี้

1. การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด นับว่าเป็นกระบวนทัศน์หลักในการปฏิรูป การเรียนรู้และการปฏิรูปการศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ ร่วมกันดำเนินการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่ถือว่าผู้เรียนเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการจัดการศึกษาที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งบิดามารดา ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้บริหารทั้งภาครัฐและเอกชนต้องร่วมกันจัดการเรียนรู้แก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีพัฒนาการที่สมบูรณ์และสมดุลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สติปัญญา และอยู่ใน สังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีความรู้ ความสามารถ เจตคติและค่านิยมที่จะพัฒนาตนเอง ได้อย่างต่อเนื่อง และเน้นให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี คือ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ดังนี้

คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่งาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อ แก้อุปการะ มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ขยัน ประหยัด มีจิตใจประชาธิปไตย เคารพ ความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น อย่างสันติสุข

คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูง ในการดำรงชีวิต โดยมีความสามารถด้านใด ด้านหนึ่ง หรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬามีภาวะผู้รู้จักตนเอง ควบคุมตนเอง ได้เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี มีความเป็นไทย สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ และทำประโยชน์แก่สังคม คน และ ประเทศชาติได้

คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพดี ทั้งกายและใจ เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อสรรพสิ่ง มีอิสรภาพ ปลอดภัยจากการตกเป็นทาสของอบายมุข และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ และเพื่อให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองดี ตามคุณลักษณะข้างต้น ซึ่งเป็นการพัฒนาเด็กตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ กระบวนการจัดการเรียนรู้จึงต้องเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมที่เรียกว่าบูรณาการ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่มีหลักการสำคัญคือเป็นกระบวนการทางปัญญาเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การเรียนรู้อย่างมีความสุขเน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ บูรณาการสาระการเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจ ทันสมัยตามสภาพจริง เน้นกระบวนการคิดและการปฏิบัติจริง นำไปใช้ประโยชน์ได้และเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีผู้เรียน ครู และ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้

2. การสอนจริยธรรมตามแนวคิดจริยธรรมสากลและจริยธรรมพุทธวิธี

แนวความคิดและวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม ใช้หลักแนวคิด ทฤษฎีการปลูกฝังจริยธรรม ซึ่งสามารถเทียบเคียงหรือนำมาใช้ร่วมกันได้ เพราะความหมายทั่วไปของจริยธรรม คือ แนวทางของการประพฤติ หรือข้อปฏิบัติตนเพื่อประโยชน์สุขของตนเอง และส่วนรวม สำหรับหลักแนวคิด ทฤษฎีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่จะนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ แนวคิดและวิธีการที่เป็นสากลแบบตะวันตกและแนวคิดวิธีการที่เป็นพุทธวิธี ดังนี้

2.1 แนวคิดและวิธีการปลูกฝังจริยธรรมสากล

แนวคิดและวิธีการปลูกฝังจริยธรรมที่เป็นสากลได้รับการยอมรับทั่วไปจะมีอยู่ 4 แนวคิด และวิธีการต่อไปนี้

2.1.1 การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการกระจ่างค่านิยม (Value Clarification)

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวคิดนี้ จะช่วยให้นักเรียนเกิดความกระจ่างในความเชื่อ ทศนคติ ในพฤติกรรม และในความรู้สึกรู้ใจของตนเอง หน้าที่ของครูในการปลูกฝัง ค่านิยมคือ การชี้แนะหรือจัดการให้นักเรียนเกิดการมุกคิดขึ้นมาว่า ความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรมและความรู้สึกรู้ใจของตนต่อสิ่งหนึ่ง ๆ นั้น เป็นไปตามเกณฑ์ 7 ประการ ต่อไปนี้หรือไม่

- 1) เกิดจากการเลือกของตนเองอย่างมีอิสระหรือไม่
- 2) ได้พิจารณาทางเลือกอื่น ๆ หรือไม่
- 3) ได้พิจารณาผลของทางเลือกต่าง ๆ หรือไม่
- 4) มีความภูมิใจหรือยินดีในสิ่งที่ตนเลือกหรือไม่
- 5) จะยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนเองอย่างเปิดเผยหรือไม่
- 6) จะทำตามที่ตนตัดสินใจเลือกหรือไม่
- 7) จะกระทำซ้ำอีกหรือไม่

2.1.2 การปลูกฝังจริยธรรมด้วยเหตุผล (Moral Reasoning)

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวคิดนี้ เป็นการพัฒนาผู้เรียนให้มีเกณฑ์การตัดสินใจความถูกต้องด้วยเหตุผลในระดับสูง และอย่างน้อยก็ให้อยู่ในระดับเกณฑ์ของสังคม การเสริมสร้างจริยธรรมกระทำได้โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลรับรู้ทักษะของผู้อื่นซึ่งมีจริยธรรมอยู่ในขั้นที่สูงกว่า และเปิดโอกาสให้บุคคลทดลองและแสดงบทบาทของผู้อื่นที่มีต่อบุคคลนั้น เพื่อให้มีโอกาสเกิดความขัดแย้งกับโครงสร้างจริยธรรมของตนเอง ในจังหวะที่เกิดความขัดแย้งนี้ จะช่วยให้บุคคลพัฒนาเหตุผลทางจริยธรรมให้สูงขึ้นได้

กิจกรรมที่เป็นหัวใจของการเสริมสร้างจริยธรรมตามแนวคิดนี้ คือ การอภิปรายแลกเปลี่ยนทัศนะ เพื่อให้มีประเด็นสำหรับการอภิปราย ครูจะต้องเสนอเรื่องราวที่ยากต่อการตัดสินใจความถูกต้อง

2.1.3 การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification)

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวคิดนี้ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใด ก็ต้องจัดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้น ได้แรงเสริมและถ้าหากต้องการลดพฤติกรรมใด ก็ต้องจัดเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้น ไม่ได้รับแรงเสริมหรืออาจได้รับการลงโทษด้วยก็ได้ ขั้นตอนในการปลูกฝังจริยธรรมที่พึงปรารถนา และหรือลดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา อาจทำได้ดังต่อไปนี้

- 1) กำหนดพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา
- 2) กำหนดผลกรรมที่ผู้สอนหรือผู้ปลูกฝังจริยธรรมสามารถบันดาลให้เกิดกับผู้กระทำได้ (ควรเน้นผลกรรมทางบวก)
- 3) นำพฤติกรรมใน 1) และผลกรรมใน 2) มาสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบเรียกว่าเงื่อนไขการเสริมแรง ให้พฤติกรรมที่พึงปรารถนาได้รับแรงเสริม
- 4) ให้และระงับการให้แรงเสริมตามเงื่อนไขใน 2)

2.1.4 การปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning)

วิธีการปลูกฝังจริยธรรมตามแนวคิดนี้ คือการจัดประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งได้แก่ตัวอย่างและคำบอกให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อว่าพฤติกรรมอะไรนำไปสู่ผลกรรมอะไร และผลกรรมนั้นน่าปรารถนาเพียงใด การปลูกฝังจริยธรรมอาจกระทำในขั้นตอนต่อไปนี้

- 1) เงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษแก่นักเรียน เช่นเดียวกับการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification)
- 2) จัดอภิปรายเพื่อให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้จากความเห็นของบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมและผลกรรม และความน่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนา ของผลกรรมต่าง ๆ
- 3) จัดให้นักเรียนเห็นตัวอย่างการปฏิบัติจริงที่สอดคล้องกัน
- 4) สร้างเงื่อนไขให้มีกรณีขมของผู้กระทำพฤติกรรมที่ดี และในขณะเดียวกัน ประณามผู้กระทำพฤติกรรมไม่ดี เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และจากตัวอย่างการได้รับการเสริมแรงและการถูกลงโทษของบุคคลต่าง ๆ

2.2 แนวคิดและวิธีการปลูกฝังจริยธรรมพุทธวิธี

วิธีสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายแบบอย่างที่น่าสังเกตและพบบ่อยได้แก่วิธีต่อไปนี้

2.2.1 แบบโยนิโสมนติการ หรือการคิดเป็น เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เพราะการคิดจะจัดศูนย์รวม ที่ข่าวสารข้อมูลทั้งหมดไหลมาชุมนุมเป็นที่วินิจฉัย และนำข่าวสารจากข้อมูลเหล่านั้น ไปปรุงแต่งและใช้การต่าง ๆ เป็นจุดเริ่มต้นจะนำไปสู่การพูดหรือการกระทำที่ถูกต้องดีงามหรือไม่

2.2.1 แบบสาส์นจดจำ หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อย โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรมในการสนทนา พระพุทธเจ้าจะเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนา

2.2.3 แบบบรรยาย จะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวันให้แก่ คนหมู่มาก ที่มีพื้นฐานประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอที่จะใช้วิธีบรรยาย อันเป็น แบบกว้าง ๆ ได้

2.2.4 แบบตอบปัญหา สำหรับผู้สงสัยใคร่รู้ในข้อธรรมต่าง ๆ

2.2.5 แบบวางกฎข้อบังคับ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท (วางกฎข้อบังคับ) โดยแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ จะไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ

2.2.6 การยกอุทาหรณ์ การเปรียบเทียบด้วยอุปมาและการเล่านิทานชาดก เพื่อช่วยให้เข้าใจได้ง่าย เห็นจริง เป็นรูปธรรม และมีความเพลิดเพลิน จำแม่น พระพุทธเจ้าจะทรงยกอุทาหรณ์ เปรียบเทียบ อุปมา และเล่านิทานประกอบการบรรยายธรรมเสมอ ๆ

2.2.7 การทำเป็นตัวอย่าง เป็นวิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทาง จริยธรรม คือ การทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู

2.2.8 การลงโทษและให้รางวัล พระพุทธเจ้าจะทรงใช้การชมเชยยกย่อง ในรูปของการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น ให้เขามั่นใจในการทำความดีของตน บางทีก็ทรงชม เพื่อให้ถือเป็นแบบอย่าง

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนและ โรงเรียน เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม

เนื่องจากการที่จะเสริมสร้างคนให้มีความเป็นพลเมืองดี คือการรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง รวมทั้งการเป็นคนดี และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนศรัทธา นับถือ เป็นสิ่งที่เด็กจะต้องได้รับการปลูกฝังจากสังคมทั้งหมดที่อยู่ล้อมรอบตัวเด็ก เช่น ชุมชน ครอบครัว และ โรงเรียน รวมไปถึงสื่อสารมวลชนจะต้องตระหนักในความสำคัญของการร่วมมือในการปลูกฝังหรือหล่อหลอมให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองดีไปพร้อมกัน เช่น บ้านและโรงเรียน ต้องมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและร่วมมือกันเพื่อที่จะพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน ในลักษณะดังต่อไปนี้

โรงเรียน ต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนในด้านสุขภาพ ลักษณะนิสัยเด่น-ด้อย ความสัมพันธ์ในครอบครัว ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความสนใจและความต้องการของเด็กหรือผู้ปกครอง รวมทั้งสภาพปัญหาต่าง ๆ ของเด็กหรือผู้ปกครองทั้งอดีตและปัจจุบัน เพื่อจะได้จัดการเรียนการสอน สั่งสอนอบรม ป้องกันและแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม หน้าที่และความรับผิดชอบของโรงเรียน นอกจากจะจัดการเรียนการสอนแล้วจะต้องจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียน ต้องอบอุ่นเป็นมิตร สะอาดและปลอดภัยเสมอ รวมทั้งจัดโอกาสให้ผู้เรียนมีสัมพันธ์ฉันท์มิตร และฉันท์พี่น้อง กับเพื่อนร่วมวัย/ต่างวัย ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในเวลาที่เหมาะสม เช่น กิจกรรมชมรม ค่ายภาคฤดูร้อน เป็นต้น

ครอบครัว คือ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ควรทำความรู้จักกับผู้สอน ผู้บริหาร โรงเรียน เพื่อรับรู้ นโยบาย แนวการสอน ระเบียบของโรงเรียน กิจกรรมและการบ้านที่ผู้สอนมอบหมาย ให้เด็ก เพื่อจะได้ให้ข้อมูลที่ประ โยชน์ต่อโรงเรียนและต่อเด็ก การร่วมมือติดต่อกันเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอ จะช่วยให้ทั้งสองฝ่าย คือ บ้านและ โรงเรียน เกิดความคุ้นเคยและกลายเป็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น รับรู้เข้าใจปัญหา ความต้องการของกันและกัน เพื่อหาแนวทางที่ดีที่สุดเพื่อพัฒนาลูกหลานร่วมกัน

พ่อแม่และผู้ปกครอง มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังแนวทางการดำเนินชีวิต ระเบียบวินัยและการเตรียมตัวเพื่อเป็นพลเมืองดีได้ โดยชี้แนะจะจัด โอกาสให้บุตรหลานได้ฝึกปฏิบัติจริง ตามแนวทางตัวอย่าง ได้แก่

1. ให้บุตรหลานมีกิจกรรมรับผิดชอบในหน้าที่ทั้งในครอบครัวและโรงเรียนตามกำลังความสามารถ จะได้มีความภาคภูมิใจในผลงานและการกระทำร่วมกับผู้อื่น
2. อบรมมารยาทต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน มารยาทในสังคม มารยาทในการแสดงความเคารพ มารยาทในการกินอยู่ เดิน ยืน นั่ง นอน และ การพูดการฟัง ฯลฯ
3. ให้บุตรหลานได้เรียนรู้ปฏิบัติจริงเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญ ได้แก่การเคารพยึดมั่นในชาติ ศาสนา และจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ โดยพาบุตรหลานไปร่วมปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ประหยัด และสอดคล้องกับชุมชนที่ถือปฏิบัติอยู่ เช่น สวดมนต์ ประเพณีการบวช การรดน้ำคำหัว
4. ให้บุตรหลานสังเกตสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ให้รู้จักรักและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมจะได้ช่วยกันบำรุงรักษา
5. พ่อแม่ผู้ปกครอง ควรเป็นตัวอย่างการใช้เหตุผลและความถูกต้องในการตัดสินใจหารับฟังความคิดเห็นของบุตรหลานและเปิด โอกาสให้บุตรหลาน

หาข้อยุติความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

6. ฝึกบุตรหลานให้เป็นนักประชาธิปไตย คือ การมีเหตุผล การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเคารพสิทธิของผู้อื่น การแสดงความคิดเห็นโดยไม่ก้าวร้าว การปฏิบัติต่อคนในครอบครัว โรงเรียนและชุมชน อย่างมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ
7. พ่อแม่ผู้ปกครองอบรมบุตรหลานให้มีความเชื่อที่ถูกต้องและปฏิบัติตามหลักศาสนาของตน และหาโอกาสพาลูกไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาตามสมควร
8. ให้โอกาสบุตรที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพในครอบครัวและชุมชนของตน ฝึกการทำงานอาชีพตามกำลังและความสามารถ
9. พ่อแม่ ผู้ปกครอง ร่วมกันแนะนำให้บุตรหลานรู้จักแยกแยะสิ่งที่พบเห็น รวมทั้งการแสดงรายการโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ว่าสิ่งใดควรทำตามและสิ่งใดไม่ควรทำตาม เพราะเหตุใด เพื่อฝึกให้เด็กรู้จักไตร่ตรองและตัดสินใจเลือกปฏิบัติได้ ไม่ตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาหรือทำตามตัวอย่างโดยไม่ยั้งคิด

สาราโรจน์ บัวศรี (2527 : 59. อ้างถึงใน ศีลธรรม โพนะทา. 2545 : 25) กล่าวว่า วิธีดำเนินการเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมในโรงเรียนนั้น กระทำได้ดังนี้

1. ตั้งคณะกรรมการจริยธรรมประจำโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่กำหนดแผนงานในเรื่องจริยธรรมตลอดทั้งปีและคอยควบคุมดูแลให้เป็นไปตามนั้น รวมทั้งดำเนินการปรับปรุงแก้ไขแผนการปฏิบัติให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
2. จัดให้มีแผนงานการส่งเสริมจริยธรรมโดยดำเนินการ ดังนี้
 - 2.1 สร้างบรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมให้เอื้ออำนวยต่อการให้การศึกษาอบรมและการปฏิบัติเรื่องจริยธรรม เช่น
 - 2.1.1 คณะครูร่วมกันประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน
 - 2.1.2 ชี้แจง กระตุ้น โน้มน้าว ให้นักเรียนมีความเข้าใจและเห็นว่าการประพฤติตนตามแนวทางจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความดี ยิ่ง ไม่เป็นสิ่งที่น่าละอาย เพราะสิ่งน่าละอายนั้นคือการทำความชั่ว
 - 2.1.3 ตั้งกลุ่มหรือชุมนุมจริยธรรมศึกษาขึ้นในโรงเรียน
 - 2.2 จัดให้มีการอบรมจริยธรรมโดยต่อเนื่องในโรงเรียน ผู้ให้การอบรม ได้แก่
 - 2.2.1 พระสงฆ์หรือผู้ทรงคุณวุฒิ
 - 2.2.2 ผู้บริหารโรงเรียน
 - 2.2.3 ครูประจำชั้นและครูเวรประจำวัน

3. จัดให้มีแผนงานควบคุมความประพฤติ เช่น

3.1 ผู้ใดประพฤติผิดจรรยาบรรณหรือละเลย ต้องลงโทษตามควรแก่กรณี
อย่างเคร่งครัด

3.2 ผู้ใดประพฤติดีในด้านจรรยาบรรณ ต้องยกย่องสรรเสริญให้เกียรติ
ผู้นั้นอย่างดี

สกล นิลวรรณ (2524 : 26. ศีลธรรม โพนะทา . 2545 : 26) ได้กล่าวว่า การสอน
จรรยาบรรณในโรงเรียนต้องพยายามให้ผู้เรียนยึดมั่นในจรรยาบรรณ มีความหนักแน่น อคทน และ
ปฏิบัติอย่างถูกต้อง โดยอาศัยหลักเกณฑ์ ดังนี้

1. ให้เหตุผลด้านพุทธิปัญญา
2. จรรยาบรรณที่ปฏิบัติต้องมีคุณค่าต่อตนเอง ต่อสังคม และต้องปฏิบัติเป็นประจำ
จนเป็นนิสัย

3. ต้องปฏิบัติด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวบนพื้นฐานของความเชื่อที่ว่า ความสุข
ที่แท้จริงของบุคคล ต้องอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม

จึงกล่าวได้ว่า กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจรรยาบรรณนั้น
เป็นแนวทางสำคัญสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ทั้งผู้บริหาร ครูผู้สอน
รวมถึงผู้ปกครอง ในอันที่จะนำไปเลือกใช้เหมาะกับสถานการณ์ บุคคล หรือโอกาส
เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้นำเอาหลักการหรือแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้
ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

5. แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจรรยาบรรณภายในโรงเรียน

5.1 การกำหนดนโยบายการดำเนินงาน

นโยบายเป็นทิศทางรวมศูนย์พลังงาน เพื่อพุ่งไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ
ของงานการส่งเสริมคุณธรรมจรรยาบรรณในโรงเรียนก็เช่นกัน จะดำเนินการเป็นผลสำเร็จ
หรือมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับข้อกำหนดนโยบายของผู้บริหาร โรงเรียน
เป็นสำคัญ ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านกล่าวไว้ ดังนี้

เลิศชาย ศิริชัย (2542 : 118) กล่าวว่า แนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณธรรม
จรรยาบรรณ ที่พึงประสงค์ได้แก่

1. การกำหนดนโยบายเป็นพื้นฐานเกี่ยวกับคุณธรรมจรรยาบรรณไว้ปฏิบัติ
2. กำหนดวิธีสอนคุณธรรมจรรยาบรรณให้เป็นไปตามแนวนโยบายนั้น

กรมการศาสนา (2542 : 142) ให้ทัศนะเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายว่า โรงเรียนต้องกำหนดนโยบายที่ชัดเจนออกมาเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินงานกิจกรรมทางคุณธรรมจริยธรรมทุกรูปแบบที่จัดขึ้นในโรงเรียน นโยบายจึงเป็นส่วนสำคัญที่ใช้กำหนดแนวทางปฏิบัติให้ตรงสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ดังนั้น การดำเนินงานของทุกส่วนที่เกี่ยวข้องจึงต้องพยายามปฏิบัติให้สอดคล้องสนับสนุนกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตรงตามวัตถุประสงค์ของนโยบาย มิเช่นนั้นการดำเนินงานจะหมดประสิทธิภาพ ซึ่งแผนเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมได้สรุปไว้ว่าการดำเนินงานด้านการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมในระยะที่ผ่านมายังขาดนโยบายและมาตรการที่มีประสิทธิภาพในอันที่จะให้สถานศึกษา หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ยึดปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำการแปลงนโยบายของรัฐหรือความมุ่งหมายของหลักสูตร ไปสู่วัตถุประสงค์ การกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนจึงควรกำหนดนโยบายให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย

การกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน คณะครูในโรงเรียน ควรที่จะมีความคิดเห็นสอดคล้องเป็นแนวเดียวกัน ดังผลการวิจัยของ (เปรมฤดี กฤษเจริญ, 2542 : 14-16) สรุปไว้ดังนี้

1. การจัดอบรมครู-อาจารย์ ผู้สอนจริยธรรม
2. ครู-อาจารย์ ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
3. ควรพิจารณา บรรจุครูผู้สอนจริยธรรมที่มีความถนัดในการสอนและ
คุณสมบัติเหมาะสม
4. ควรสอนจริยธรรม โดยให้มีภาคฝึกปฏิบัติ
5. ควรจัดอุปกรณ์ที่เหมาะสมประกอบการเรียนการสอนวิชาจริยธรรม
6. ควรจัดให้มีกิจกรรมทางศาสนา
7. ควรให้มีการยกย่อง ชมเชยครูที่มีความประพฤติดีเป็นแบบอย่าง
8. ควรให้มีการประกวดมารยาทนักเรียน โดยมีรางวัลเป็นกำลังใจ
9. ควรมีการสอนวิชาจริยธรรมแทรกในทุกวิชา
10. ควรให้ครู-อาจารย์ทุกคนเน้นเรื่องจริยธรรมในวิชาอื่น ๆ ด้วย
11. ควรจัดให้มีวิชาจริยธรรมในหลักสูตรทุกชั้น
12. ควรขอให้ครูทุกคนร่วมกันให้การอบรมวิชาจริยธรรม
13. ควรจัดให้มีการทัศนศึกษาที่เกี่ยวกับวิชาจริยธรรม
14. ผู้สอนควรปรับปรุงการสอนให้ทันสมัย หากความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

15. ควรจัดทำเอกสาร คู่มือประกอบบทเรียน

16. เชิญวิทยากรในท้องถิ่น ผู้มีความชำนาญในเรื่องจริยธรรม ศาสนา มาให้การอบรมแก่นักเรียน

17. ควรสอนหลักการแนวปฏิบัติที่ถูกต้องของศาสนา

18. ควรติดตามผลการสอน โดยเน้นการประเมินพฤติกรรมนักเรียน

19. ควรจัดให้มีวิทยากรมาบรรยายพิเศษด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นแนวคิดที่สะท้อนมาจากปัญหาความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน โดยตรง ประเด็นดังกล่าว ผู้บริหารควรกำหนดเป็นนโยบายเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมต่อไป คือ

1. ให้ครูประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน
2. ให้ครูกวาดขันนักเรียนทั้งด้านความรู้และความประพฤติ
3. ให้ครูเวรประจำวันกล่าวอบรมความประพฤตินักเรียนก่อนเข้าห้องเรียน
4. ให้ครูยกย่องหรือมอบรางวัลแก่นักเรียนที่มีความประพฤติดี
5. ให้ครูประจำชั้นพบปะกับผู้ปกครองของนักเรียนทุกคนในชั้นเพื่อติดตามผลการเรียน ความประพฤติ และเชือความสัมพันธ์ ความเข้าใจระหว่างบ้านกับโรงเรียน
6. เชิญผู้นำท้องถิ่นที่ปฏิบัติธรรมมาร่วมให้ข้อคิดหรือเป็นวิทยากรอบรม
7. ให้ครูสังเกต ติดตามความประพฤตินักเรียนทั้งในและนอกเวลาเรียน
8. กำหนดระเบียบโรงเรียนว่าด้วยจรรยาบรรณนักเรียน
9. ให้ครู นักเรียนปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาวัฒนธรรมร่วมกับวัดและชุมชน
10. ให้นักเรียนเข้าร่วมช่วยเหลือหรือบริการในงานกุศลที่จัดขึ้นที่วัด

นอกจากนี้ควรกำหนดคุณลักษณะดังกล่าว ให้เป็นแนวทางสำหรับการปฏิบัติสำหรับครูและนักเรียน โดยมีผู้บริหารคอยนิเทศติดตามผลการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การดำเนินงานของโรงเรียนเป็นไปในรูปกระบวนการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอย่างแท้จริง

5.2 การนิเทศการสอน

ครูเป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญยิ่ง ที่ใกล้ชิดกับนักเรียน และการปฏิบัติการสอนของครู เป็นเครื่องมือจะต้องได้รับการพิจารณา โดยผู้บริหารหรือเพื่อนครู โดยการนิเทศการสอน

พนัส หันนาคินทร์ (2541 : 207) ได้กล่าวถึงการนิเทศการสอนไว้ว่า การนิเทศการสอนไม่ใช่เรื่องการตรวจจับผิด แต่เป็นการที่ผู้นิเทศเข้าไปเพื่อช่วยเหลือแนะแนว

ให้เกิด การปรับปรุง หรือแก้ไขปัญหาให้หมดไป ทั้งนี้ การนิเทศการสอนภายในโรงเรียนนั้น ผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องเป็นผู้นำและคอยช่วยเหลือประสานงานตลอดจนให้คำปรึกษาหารือแก่ครู ในเรื่องส่วนตัว และในหน้าที่การงาน ในบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย การสอนของครูเป็นเครื่องมือสำคัญต่องานการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน งานการส่งเสริมจะประสบผลสำเร็จขึ้นอยู่กับการสอนของครูเป็นสำคัญ

ศีลธรรม โพนะทา (2545 : 30) ได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้าง ๆ เพื่อการนิเทศการสอนเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. เสนอแนะให้ครูอบรมความประพฤตินักเรียนพร้อมไปกับการสอน
2. เสนอแนะให้ครูเน้นพัฒนาการประพฤติปฏิบัติของนักเรียนมากกว่าการตอบคำถาม ข้อสอบ
3. เสนอแนะให้ครูนำเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันในแนวศีลธรรมมาชี้แนะให้นักเรียน
4. เสนอแนะให้ครูเอาใจใส่ตักเตือน อบรม สังเกต คำพูด มารยาท ตลอดจนการแต่งกายในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ
5. ให้มีการเชิญวิทยากรท้องถิ่นที่เป็นแบบอย่างที่ดีมาแนะนำหรือสอนประกอบ
6. จัดหาเอกสาร หนังสือ เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน ได้ค้นคว้ามากขึ้น
7. ให้ครูนำนักเรียนที่มีความประพฤติดีในโรงเรียนมาเป็นวิทยากรประกอบการสอน
8. เสนอให้ครูศึกษาภูมิหลังความประพฤตินักเรียน

จากหลักการดังกล่าว ผู้บริหารควร โน้มน้าวให้คณะครูได้ร่วมกันประพฤติปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับคุณธรรมจริยธรรม และกรอบบคำสอนของตน คือ มุ่งแสวงหาความรู้และประพฤติดีเพื่อเป็นแบบอย่าง จูงใจนักเรียนให้รักความเป็นผู้มีจริยธรรมทั่วกัน

5.3 การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

มนุษย์ทุกคนจะได้ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้มีคุณธรรมจะต้องมีความประพฤติ ปฏิบัติดี การจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน โรงเรียนต้องดำเนินการให้นักเรียนได้เรียนรู้ ด้วยการฝึกปฏิบัติร่วมกันเป็นสำคัญเรียกว่า การจัดกิจกรรมนักเรียน

จากนโยบายการพัฒนาการศึกษา ด้านการปฏิรูปการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการพัฒนาขีดความสามารถของผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ ตามจุดประสงค์ของแต่ละระดับ และประเภทการศึกษา โดยมีพื้นฐานความรู้ ความสามารถและทักษะพื้นฐานที่ดีและเข้มแข็ง พอที่จะออกไปประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ใฝ่เรียนรู้ มีระเบียบวินัย และมีคุณธรรมในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

นอกจากนี้กรมวิชาการ (2541 : 46) ได้กำหนดกิจกรรมนักเรียนไว้ทั้งหมด 10 ประการ ซึ่งในจำนวนดังกล่าวนี้ จัดเป็นกิจกรรมที่มีสาระขอบข่ายเกี่ยวข้องกับงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน โดยตรงรวม 3 ประเภท ได้แก่

1. กิจกรรมลูกเสือหรือยุวกาชาด หรือ เนตรนารี หรือกิจกรรมผู้บำเพ็ญประโยชน์
2. กิจกรรมศาสนา
3. กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

การจัดกิจกรรมนักเรียนในที่นี้ จึงหมายถึง กิจกรรมใด ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกโรงเรียน ที่เป็นประโยชน์ในด้านการปลูกฝัง พัฒนาบุคลิกลักษณะนิสัยนักเรียนให้องกงามด้วยหลักความรู้และความประพฤติคู่กัน

หลักในการจัดกิจกรรมนักเรียนที่สำคัญ คือ คณะครูทุกคนและนักเรียนเอาใจใส่ต่อการดำเนินงานให้พร้อมเพรียงเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียนต้องให้ความสนใจ ติดตามผลเพื่อให้งานการจัดกิจกรรมนักเรียนปราศจากปัญหาอุปสรรคและสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์

ภาคปฏิบัติของการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนนั้น ผู้บริหารโรงเรียนควรได้คำนึงถึงหลักในการจัดกิจกรรมแก่นักเรียน ซึ่งมีผู้เสนอแนะไว้ดังนี้

เปรมฤดี กฤษเจริญ (2542 : 21) ได้เสนอแนะว่า โรงเรียนมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังความคิด และนิสัยที่ดีให้กับนักเรียนด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนหลาย ๆ อย่าง จัดทุกเวลา ทุกโอกาส ได้แก่ ส่งเสริมการประกวดแข่งขัน การปฏิบัติของนักเรียนในเรื่องของความรับผิดชอบ ความมีระเบียบ ความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน การทำงานกลุ่ม และมรรยาทต่าง ๆ โดยการให้คะแนนหรือรางวัลเป็นเครื่องตอบแทน วิธีการเหล่านี้จะให้นักเรียนได้พบเห็นแต่สิ่งที่เป็นตัวอย่างสำหรับนำไปคิดแล้วตัดสินใจนำไปปฏิบัติในสิ่งที่ตั้งใจต่อไป

กัลยา ศรีปาน (2542 : 31) ได้กล่าวว่า กิจกรรมที่ช่วยพัฒนาทางด้านจิตใจ น้ำใจ และศีลธรรม อาจแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. กิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ
2. กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม
3. กิจกรรมชมรมอาสาพัฒนา
4. กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี การอยู่ค่ายพักแรม

ศีลธรรม โพนะทา (2545 : 32) ได้เสนอแนวทางการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา และวัฒนธรรมว่า โรงเรียนอาจดำเนินการได้ดังนี้

1. พานักเรียนออกไปทำกิจกรรมนอกสถานที่ เช่น พาไปเวียนเทียน ชมวัด ฟังเทศน์ หรือแนะนำศึกษาสถานที่สำคัญ เป็นต้น
2. การจัดกิจกรรมศาสนาในโรงเรียน เช่น เชิญวิทยากรมาบรรยายธรรมะ จัดให้มีการทำบุญตักบาตรในโรงเรียน นิมนต์พระสงฆ์ การหล่อเทียนเข้าพรรษา เป็นต้น เป็นกิจกรรมที่ควรปฏิบัติสม่ำเสมอ ได้แก่ การนั่งสมาธิ การสวดมนต์ การให้การอบรม ศีลธรรม ตลอดจนการให้คำแนะนำที่ควรปฏิบัติ เป็นต้น

จากแนวทางต่าง ๆ เหล่านี้ โรงเรียนอาจนำมาประมวลจัดเป็นกิจกรรมนักเรียน เพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน เช่น

1. จัดโครงการมอบประกาศนียบัตรหรือรางวัลแก่นักเรียนที่ประพฤติดี
2. นำนักเรียนไปทำบุญตักบาตร หรือเวียนเทียนที่วัดร่วมกับผู้ปกครอง นักเรียน
3. จัดประกวดเล่านิทานธรรมะหรือนิทานชาดก
4. จัดการแสดงนักเรียน โดยเน้นเนื้อเรื่องเป็นคติธรรม
5. นิมนต์พระสงฆ์มาแสดงปาฐกถาธรรมที่โรงเรียน เป็นต้น

5.4 การจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน

สภาพแวดล้อมในโรงเรียนเป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่จะสนับสนุน จูงใจ ให้นักเรียนมีพฤติกรรมตามที่พึงประสงค์ เปรมฤดี กฤษเจริญ (2542 : 21) ได้ให้กล่าวถึงการสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดลอมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนไว้ดังนี้

1. บริเวณโรงเรียน ไม่ว่าจะคับแคบหรือกว้างขวางต้องให้สะอาดเป็นศรีสง่าแก่โรงเรียน ควรประดับดอกไม้ ต้นไม้ เพื่อจะสร้างบรรยากาศที่ดีแก่สายตา และจิตใจนักเรียน

ให้รักอาณาบริเวณโรงเรียน โดยเฉพาะหน้าประตู เสาธง ห้องประชุม มีความหมายต่อนักเรียนมาก

2. สถานที่ควรให้ความสำคัญ นำเคารพกราบไหว้ เช่น สถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป หรือที่ตั้งบุคคลสำคัญในระดับต่าง ๆ ควรมีการเปลี่ยนแปลงเครื่องประดับ เปลี่ยนดอกไม้ ให้นำกราบไหว้เสมอ
 3. จัดให้มีป้ายแสดงคติธรรม คำขวัญทางศาสนา ป้ายแสดงปรัชญา คุณธรรมที่โรงเรียนยึดมั่น ตีพิมพ์ประกาศในที่อันควร เพื่อจะได้เป็นการสอนจริยธรรมผ่านสายตาของนักเรียน ทั้งจะให้นักเรียนรักการอ่านโดยปริยาย
 4. ควรจัดให้มีกิจกรรมนักเรียน เนื่องในวันสำคัญทางศาสนา หรือ ประเพณีวัฒนธรรม รายละเอียดของกิจกรรมในแนวดังกล่าว จะช่วยให้นักเรียนซาบซึ้งมองเห็นคุณค่าจริยธรรมวัฒนธรรมได้
 5. การจัดงานประจำปีของโรงเรียน เช่น การให้นักเรียนร่วมกันแสดงละคร คติธรรม การร่วมมือกันทำงานในโรงเรียน ความใกล้ชิดระหว่างครูและนักเรียน เป็นผลพลอยได้จากกิจกรรมที่ให้กำไรแก่นักเรียนในการปรับตัวและการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น เป็นการสอนจริยธรรมผ่านการประพุดติดอกกัน
 6. แบบอย่างจากคณะครูในโรงเรียน เช่น การทักทาย ไหว้ กราบระหว่างครูและนักเรียน ไม่คุยกันในห้องประชุม การไม่แสดงอารมณ์เฉยๆใส่ นักเรียน การทักทาย การให้ความเอาใจใส่แก่นักเรียน เป็นช่องทางให้นักเรียน ได้พบเห็นจริยธรรมจากการประพฤติปฏิบัติ
- การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ควรสอดคล้องเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
2. สภาพแวดล้อมทางจิตใจ

ดังนั้นแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมภายในโรงเรียนจึงเป็นวิธีการที่มีความสำคัญ และจำเป็นต่อสถานศึกษาแต่ละแห่งในอันที่จะนำไปกำหนดเป็นแนวทางสำหรับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน ทั้งนี้ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตั้งแต่การร่วมกันกำหนดนโยบายและแนวทางการปฏิบัติ การนำหลักการไปสู่การปฏิบัติ การจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน รวมไปถึงการติดตามผลการดำเนินงาน เพื่อนำข้อมูลไปเป็นแนวทางสำหรับ

การพัฒนาและปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

6. วิธีการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน

คุณธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการพัฒนานักเรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม รวมไปถึงการเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ และในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอวิธีการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ตามที่กำหนดไว้ในกรอบแนวคิด ดังนี้

6.1 ความมีระเบียบวินัย ได้มีนักการศึกษาหลายท่านกล่าวถึงความมีระเบียบวินัยไว้ ดังนี้

พนัส หันนาคินทร์ (2542 : 153) ได้กล่าวถึงวินัย ซึ่งเกิดขึ้นจากการรู้จักปกครองตนเอง การกระทำตามระเบียบหรือข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจของผู้ปฏิบัติ คือ นักเรียน โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. วินัยเย็บขาดแบบทหาร คือ การใช้ความกลัวเป็นเครื่องมือ ทั้งนี้เพราะนักเรียนทำความดีเพราะกลัวถูกลงโทษวินัยชนิดนี้ตรงกับสุภาษิตที่ว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี” ซึ่งเมื่อนักเรียนทำผิดจนเป็นนิสัยแล้วต่อไปภายหน้าจะติดนิสัยไม่ทำความชั่วแต่ก็มีผู้ไม่เห็นด้วย โดยอ้างว่าเป็นการผิดหลักการประชาธิปไตย

2. วินัยแบบการดำเนินงานให้สอดคล้องกับความสนใจของนักเรียน แนวคิดนี้ถือว่า เมื่อนักเรียนได้ทำสิ่งที่ตนสนใจแล้ว ปัญหาเรื่องวินัยก็จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่โรงเรียนจะใช้เพื่อแก้ปัญหาของนักเรียน

3. วินัยที่เกิดจากการรู้จักความรับผิดชอบ และเกียรติของตนเอง มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนมีความประพฤติดี โดยพยายามสร้างให้นักเรียนนับถือเกียรติของตน รู้จักรับผิดชอบต่อการรักษาเกียรตินั้น

ธิตินา จักรเพชร (2544 : 9) แบ่งวินัยออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. วินัยในตนเอง หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการที่ปฏิบัติเพื่อบังคับตนเอง ให้ปฏิบัติตาม ถ้านักเรียนมีวินัยในตนเองแล้วก็จะลดปัญหาในด้านการปกครองนักเรียน ได้เป็นอย่างมาก โรงเรียนไม่จำเป็นต้องออกข้อบังคับ ระเบียบการควบคุมให้มากมายและการปกครองก็จะสะดวกสบาย เพราะตนเองจะต้องรู้จักควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้บรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางได้อย่างสุขสบาย รู้จักรับผิดชอบปฏิบัติตามหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย

2. วินัยเพื่อส่วนรวมหรือวินัยสำหรับหมู่คณะ หมายถึง วินัยที่ออกมาจากอำนาจภายนอก เพื่อบังคับให้ส่วนรวมปฏิบัติตาม ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น วินัยส่วนนี้จะต้องตั้งกฎเกณฑ์เป็นแนวทางกลาง ๆ ให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตามได้ เช่น วินัยในการแต่งกาย วินัยในเรื่องการทำความเคารพ ซึ่งมีข้อดี คือ

2.1 สามารถรักษาความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งกันและกันให้อยู่ในระดับที่ดี และควรส่งเสริมให้ดียิ่งขึ้น

2.2 รู้จักดำเนินงานอย่างได้ผลแก่ส่วนรวม

2.3 สามารถควบคุมตนเองให้เป็นไปตามความต้องการและข้อตกลงของสังคม

2.4 สามารถดำเนินงานเป็นหมู่คณะ โดยมีคณะดำเนินงานซึ่งคณะกรรมการจะต้องเป็นผู้มีวินัย จึงจะทำงานของหมู่คณะได้สำเร็จ

ประสาร ศรีพงษ์เพ็ลลิต (2548 : 16-17) กล่าวว่า ระเบียบวินัย หมายถึง การควบคุมความประพฤติ ปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณ ขอบบังคับ ข้อตกลง กฎหมาย และศีลธรรม และพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความเป็นผู้รักษาระเบียบวินัย ได้แก่

1. การรักษาระเบียบภายนอก คือ รักษาระเบียบวินัยในการบริโภค ได้แก่ การรับประทานอาหารให้ถูกหลักอนามัยและสุขวิทยา มีมารยาทเรียบร้อยในการรับประทานอาหาร เช่น ไม่รับประทานอาหารในที่ที่ไม่สมควร ไม่รับประทานมูมาม ฯลฯ

การรักษาระเบียบวินัยในการอุปโภค ได้แก่ การรักษาร่างกาย เสื้อผ้าที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ให้สะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย

การรักษาระเบียบวินัยต่อสถานที่ ได้แก่ การรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสำนักงาน วัดวาอาราม สถานที่ราชการและสาธารณสถานต่าง ๆ เช่น ถนน แม่น้ำ ลำคลอง โรงมหรสพ รถโดยสาร สวนสาธารณะ ฯลฯ และประพฤติปฏิบัติตามกฎและข้อบังคับของสถานที่นั้น ๆ

การรักษาระเบียบวินัยในการปกครอง ได้แก่ การสร้างวินัยเพื่อถือเป็นหลักปฏิบัติและมีการปกครองดี มีจรรยา มีวินัยเอาใจใส่กวดขัน ปรับปรุงระเบียบให้มีมาตรฐานควรแก่ความนิยมนับถือและปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

2. การรักษาระเบียบวินัยภายใน คือ การแต่งกายและควบคุมท่วงทีกิริยา วาจา และใจให้หมดจด งดงามด้วยการเว้นชั่ว ประพฤติชอบทั้งต่อหน้าและลับหลัง ได้แก่ ระเบียบท่วงที ระเบียบกิริยา ระเบียบวาจา และระเบียบใจ

ระเบียบท่วงที ได้แก่ การจัดท่าทางที่ทำให้เหมาะสมแก่ฐานะและภูมิรู้ของตน ไม่ดูหมิ่นผู้อื่น ไม่ทะนงตน

ระเบียบกิริยา ได้แก่ การควบคุมอาการของร่างกายที่เคลื่อนไหวออกมาให้ปรากฏแก่คนทั้งหลาย โดยควบคุมและปรับปรุงกิริยาให้งดงาม เป็นระเบียบ มีกิริยาดี สุภาพ อ่อนโยน ประพฤติปฏิบัติได้เหมาะสมแก่บุคคล โอกาส เวลาและสถานที่

ระเบียบเวลา ได้แก่ การพูดไพเราะ พูดมีประโยชน์ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดต่อเสียดขยง ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพื่อเจ้อ

ระเบียบใจ ได้แก่ การรู้จักควบคุมจิตใจ และอารมณ์ให้อยู่ในกรอบและระเบียบที่ดีงาม

สรุปได้ว่า ความมีระเบียบวินัยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ความมีระเบียบวินัยในตนเอง ซึ่งเป็นจิตสำนึกภายในตนเองทำให้สามารถควบคุมจิตใจและพฤติกรรมของตนเองได้
2. ความมีระเบียบวินัยทางสังคม ซึ่งเป็นวินัยที่เกิดจากการควบคุมของอำนาจจากภายนอก ส่งผลต่อการควบคุมจิตใจ และพฤติกรรมของบุคคล เช่น การปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย เป็นต้น

6.2 ความเอื้อเพื่อผู้อื่น

กรมการศาสนา (2543 : 22) กล่าวว่า ความเอื้อเพื่อผู้อื่น เป็นการกระทำที่แสดงออกถึงไมตรีจิตเพื่อให้ผู้อื่นได้รับความสะดวก มีความพอใจ เช่น การเอื้อเพื่อแก่คนชรา สุนัข และเด็ก ในการโดยสารรถประจำทางและข้ามถนน เป็นต้น นอกจากนี้ยังควรเผื่อแผ่ให้สิ่งของที่เรามีมากกว่าผู้อื่น หรือแม้ไม่มีมากกว่าถ้าเป็นของที่แปลก มีรสดี หรือได้มาจากต่างถิ่น ซึ่งคิดว่าเป็นของนำยินดีแก่ผู้รับก็แบ่งกันได้ อีกนัยหนึ่งจะจัดอยู่ในลักษณะของการเสียสละ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทได้ดังนี้

1. การเสียสละทางกาย เช่น
 - 1.1 การช่วยเหลือผู้อื่นทำธุระการงานที่ไม่มีโทษ
 - 1.2 การไม่นิ่งเฉย
 - 1.3 การช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์

2. การเสียสละทางวาจา เช่น
 - 2.1 การช่วยเหลือให้คำแนะนำทั้งในทางโลกและทางธรรม
 - 2.2 การช่วยเจรจาเป็นธุระให้สำเร็จประโยชน์
3. การเสียสละทางกำลังสติปัญญา เช่น
 - 3.1 การช่วยแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา
 - 3.2 การช่วยแก้ไขปัญหาเดือดร้อนแก่คนที่ไม่ทำผิด
 - 3.3 การช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกต้องที่ชอบ
 - 3.4 การช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังสติปัญญา
4. การเสียสละด้วยกำลังทรัพย์ เช่น
 - 4.1 การแบ่งปันเครื่องอุปโภค บริโภค ให้แก่ผู้ขัดสนที่สมควรให้
 - 4.2 การแบ่งปันเงินทอง ให้แก่ผู้ขัดสนสมควรให้
 - 4.3 การสละทรัพย์เพื่อสาธารณกุศล
5. การเสียสละทางใจ เช่น
 - 5.1 การยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุข
 - 5.2 การไม่อาฆาตจองเวร
 - 5.3 การให้อภัยในความผิดของผู้อื่นที่สำนึกผิด
 - 5.4 การไม่นึกซ้ำเติมผู้อื่นเมื่อพลั้งพลาด
 - 5.5 การไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง

จากรายละเอียดเกี่ยวกับความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พบสรุปใจความสำคัญได้ว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการแสดงออกของบุคคลแต่ละคน ที่แสดงให้เห็นถึงความมีไมตรีจิตอันดีต่อบุคคลอื่น ซึ่งสามารถแสดงออกได้ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางสติปัญญา ทางกำลังทรัพย์ และทางใจ

6.3 ความประหยัด ได้มีผู้กล่าวถึงความประหยัดในลักษณะต่างๆ กัน ดังนี้

พวงพยอม ชิดทอง (2536 : 5-6) กล่าวว่า การประหยัด หมายถึง การใช้เวลาและสิ่งของเครื่องใช้ของตนเองและส่วนรวมให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุดและได้จำกัดขอบข่ายการประหยัดดังนี้

1. การประหยัดเงิน หมายถึง การรู้จักวางแผนการใช้จ่ายเงินให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุด เหมาะกับรายรับ มีการเก็บออม ยับยั้งความต้องการสิ่งของจนอันมีผลทำให้เงินอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม ตัดสินใจใช้เงินเงินอย่างรอบคอบโดยคำนึงถึงประโยชน์ ความคุ้มค่า ความจำเป็นของตนเองและไม่ตระหนี่ถี่เหนียว

2. การประหยัดเวลา หมายถึง การรู้จักวางแผนใช้เวลาของตนเองและใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุด ได้แก่ การใช้เวลาเดินทางไปโรงเรียน เดินทางกลับบ้าน ศึกษาเล่าเรียน ทำแบบฝึกหัด ทบทวนบทเรียน หาความรู้เพิ่มเติม ทำธุรกิจส่วนตัว ใช้เวลาในการสอน การทำงาน อติเรก ช่วยเหลืองานบ้าน ชุมชนและสังคม

3. การประหยัดสิ่งของเครื่องใช้ หมายถึง การรู้จักใช้สิ่งของเครื่องใช้ของตน และส่วนรวมให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุด รักษาซ่อมแซมสิ่งของเครื่องใช้งานได้อยู่เสมอ ไม่ใช้อย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นด้วยความเคยชินหรือความสะดวกสบายส่วนตัว ได้แก่ ประหยัดไฟฟ้า น้ำประปา ของส่วนรวม

กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 146) ได้กล่าวถึงขอบข่ายผู้ที่มีความประหยัดว่ามีลักษณะดังนี้

1. การประหยัดเวลา ได้แก่ การรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ให้เหมาะสมกับกาลเทศะรู้คุณค่าของเวลายินยอมให้เวลาหมดเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์ แต่นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ในการหาความรู้ในการสร้างความคิด ในการสร้างสมรรถภาพในการสร้างอำนาจ ในการสร้างทรัพย์

2. การประหยัดทรัพย์ ได้แก่การรู้จักใช้ทรัพย์ให้ถูกต้องและเหมาะสม ได้แก่

2.1 พยายามจ่ายทรัพย์เท่าที่จำเป็น ให้สมควรแก่อัตภาพ

2.2 การรู้จักกำหนดรายจ่ายให้พอเหมาะพอควรแก่กำลังทรัพย์

2.3 การรู้จักเก็บรวบรวมรายได้อันสมควรเก็บไว้เป็นทุนสำรอง

2.4 ทำทรัพย์ที่มีอยู่ให้เจริญงอกงาม

2.5 คุ้มครองรักษาทรัพย์ให้ปลอดภัย

2.6 บุรณะของเก่าอันควรบุรณะให้กลับใช้ประโยชน์ได้ใหม่

2.7 ใช้และถนอมของใช้ และทรัพย์สินให้คงคุณค่าและประโยชน์นาน ๆ

2.8 รู้จักทำของใช้เอง อย่าคิดแต่จะซื้อหรือจ้างงานเขาทำรำไป

2.9 ไม่ใช้จ่ายอย่างฟุ้งเฟ้อให้หมดเปลืองโดยเปล่าประโยชน์

2.10 ไม่บำรุงบำเรอความสุขสนุกสนานจนเกินไป

2.11 ขยันหาทรัพย์ใหม่มาเพิ่มเติม

ชัยณรงค์ ศรีสุข (2545 : 32) กล่าวว่า การประหยัด หมายถึงการใช้เงิน เวลา และสิ่งของเครื่องใช้ของตนเองและส่วนรวมให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด ซึ่งมีขอบข่ายดังนี้

1. การใช้เงินอย่างประหยัด แบ่งออกเป็น
 - 1.1 การวางแผนการใช้จ่ายเงิน
 - 1.2 การซื้อของที่มีประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด
2. การใช้เวลาอย่างประหยัด แบ่งออกเป็น
 - 2.1 การวางแผนการใช้เวลา
 - 2.2 การใช้เวลาทบทวนบทเรียน
 - 2.3 การใช้เวลาในการช่วยเหลืองานบ้าน
3. การใช้สิ่งของเครื่องใช้อย่างประหยัด แบ่งออกเป็น

3.1 การนำสิ่งของเครื่องใช้ที่เหลือใช้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ และการซ่อมแซมเสื้อผ้าที่ชำรุด

- 3.2 การดูแลรักษาสาธารณสมบัติของโรงเรียน
- 3.3 การใช้ไฟฟ้าและน้ำประปาให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

อนุก แท้สูงเนิน (2547 : 28) แบ่งการประหยัดออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. การประหยัดทรัพย์สิน หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินเงินทองที่มีอยู่ หรือที่หาได้ในทางที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวอย่างแท้จริง ตามความจำเป็น
2. การประหยัดเวลา หมายถึง การรู้จักคุณค่าของเวลาและใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมให้มากที่สุด โดยไม่ปล่อยให้เวลาเสียไปโดยเปล่าประโยชน์
3. การประหยัดทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึงการรู้จักประโยชน์และคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ชาติ ต้นไม้ ฯลฯ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ โดยสามารถใช้ทรัพยากรเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่าต่อตนเองและสังคม

ดังนั้น ความประหยัดจึงเป็นคุณลักษณะอย่างหนึ่งที่แสดงออกถึงการรู้จักใช้เวลาหรือสิ่งของที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ให้เหมาะสมกับกาลเทศะและโอกาสในการใช้สิ่งที่มีอยู่ที่มีอยู่ให้คุ้มค่าที่สุด

6.4 ความซื่อสัตย์

ประสาร ศรีพงษ์เพ็ลลิด (2548 : 15) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริง ประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งทางกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น และพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน้าที่ การงานและต่อผู้อื่น ได้แก่

1. ไม่สลับปลับกลับกลอก
2. ไม่คล้อยตามพวกที่ลากหรือจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย
3. มั่นคงต่อการกระทำดีของตน
4. ไม่คดโกง มีความตั้งใจทำจริง
5. ประพฤติตนตรงตามคำพูดและความคิด
6. ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ทำประโยชน์ส่วนตัว
7. ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตัว
8. ไม่สอพลอเพื่อนเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัว
9. เตือนสติและแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์
10. ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่คิดริษยาหรือกลั่นแกล้ง
11. ร่วมมือร่วมใจกันทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ
12. ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวหรือเอาดีเข้าตน
13. ไม่ร่วมกันทำงานใด ๆ ที่ผิดกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับของสังคม

และหมุ่คณะ

จึงกล่าวได้ว่า ความซื่อสัตย์ เป็นพฤติกรรมที่บุคคลแต่ละคนพึงแสดงออกมาเพื่อความไว้นับถือเชื่อใจของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวสามารถแสดงออกได้หลายทางไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมความซื่อสัตย์ต่อตนเอง พฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริต ต่อหน้าที่การงาน พฤติกรรมความซื่อสัตย์ต่อบุคคลอื่น และพฤติกรรมความซื่อสัตย์ต่อคณะ สังคมและประเทศชาติ

6.5 ความรับผิดชอบ ได้มีนักการศึกษาหลายท่านกล่าวถึงลักษณะของคุณธรรม จริยธรรมด้านความรับผิดชอบไว้ดังนี้

อภิชาติ ภูประเสริฐ (2541 : 17) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมรับผลจากการกระทำของตนเองด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าผลที่เกิดขึ้นจะเป็นผลดีและผลเสียก็ตาม